

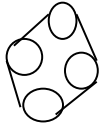
UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATI KO E OSITERELIA
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA...

Oct 20, 2019: Penitiko 19 [Pentecost 19]

Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i ceguqegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].

NODA VEIKILAI

Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka

NODA BULA VAKAYALO

Ena macawa ogo Siga ni Turaga Okotova 20, 2019:
Ai Vakamacala me baleta na Jeremaia:

1. Sa yavutaki nodra bula na matatamata na Isireli vua na Kalou, sa solia kina vei Mosese na Vunau e Tini, mera muria ka talairawarawa kina. Ke ra talaidredre ena lewa ni Kalou ena vakaoqo: talaidredre = totogi se vakavulici; talairawarawa = vakalougatataki. Eda raici iratou na parofita e tolu: Emosi [760], Osea [753] kei Aisea [740-681] ka ratou bula ka parofisai enai ka 8-7 ni senitiuri. Eda raica ni ko Emosi e vakabibitaka na ‘Dodonu ni Kalou’ [Justice of God] kei Osea na ‘Loloma ni Kalou’ [God’s mercy and love], ia ko Aisea e vakabibitaka na ‘Savasava se Tabu (tu tani) ni Kalou [Holiness of God]. 2. Ko Jeremaia e parofisai enai ka 6 [627-586] ni senitiuri e Juta: era sa kau oti vakabobula na Isireli [northern kingdom] ki Asiria ena 722 ka sa roro mai na gauna ka sega ni tarovi rawa mera kau vakabobula kina na Juta [southern kingdom] ki Papiloni. Ko Jeremaia eratou parofisai tiko ena gauna vata kei Apakuki, Sefanaia, Isikeli kei Taniela. Ko

Jeremaia a yaco me parofita ena 627 [BC/BCE] ka veiqaravi ena 627-586 mai na nona yalataka na veivakabobolataki, a raica na ka e yalataka ena vuaviri kei Jesuralemi [586 BC/BCE] vei Nebukanesa na Tui Papiloni [II Tui 21-25]. E donuya na gauna nei tui Josaia [640-609 vakamatei enai valu], Jioasi [3 na vula], Jioiakimi [609-598], Jioiakini [3 na vula], Setekaia [597-492, yabaki 11 nona tui]. Sa kenai balebale ni nona gauna ni parofisai e donuya e lima na tui: Josaia [640-609], Jioaasi, Jioiakimi [609-598], Jioiakini [vula 3 ena 598] kei Setekaia [598-587]. 3. Ko Jeremaia 1:4-10: Na yaca 'Jeremaia' e rawa ni kenai balebale na 'talaraki' se 'taracake' [Jeremaia 1:10] me vaka ga na vosa vakavavalagi na 'raise' kei 'raze' e tautauvata na kenai rorogo, ia e duidui na kenai balebale. Na yacana sa veiganiti vinaka kei na nona cakacaka vakaparofita ka sai naki ni nonai vola, me vaka e vakayagataka na vosa ruarua oqo: na veitalaraki se veivakarusai kei na veitarai cake. Ko Jeremaia e kai Anacoci [edaidai na yacana ko Anatah], ka rauta e 6 na kilomita [3 na maile] mai Jerusalemi. Me vakataki Joni na Dauveipapitaiso, ea kacivi ni sa qai kunekunetaki tiko ena ketei tinana. Ea sucu mai na vuvale vakabete nei Ilai ka yalataki kina nira na mate dole ga nona kawa ka sega nira yacova na gauna ni qase. 4. Sa rauta me tekivu gone ni sa qai yabaki 17 ga, ka sega ni rawarawa na nona cakacaka vakaparofita; eratou a saga me vakamatei koya na nona vuvale ni sa cauravou ga, baleta ni sega ni salavata na nona parofisai kei na lewa ni tui kei ira na veiliutaki. Sa vakasalataki ira na kai nona mera soro ki Papiloni, ia era sega ni ciqoma ka ra la'ki totaki Ijipita; ia e mani vakavuna na nodra vakarusai ka kauvakavesu ki Papiloni. Era kauwaitaki Jeremaia na kai Papiloni, ia e sega ni via lako kina, ka vakavuna na nodra cati koya na kai nona. Ea qai la'ki kauvakavesu ki Ijipita, ka kau ena domo ni Uciwai na Nile ena yanuyanu ko Elephantine, na vanua e nanumi ni a kau taumada kina na Kato ni Veiyalayalati, ka

la'ki ni tini sara yani ki Iciopea. 5. E rauta e 40 na yabaki na veiqaravi nei Jeremaia, 627-596 BC/BCE; ka donumaka na gauna ni bula dredre vakapolitiki kei na yavavala ni vanua. Na Lele i Jeremaia se na Tagi i Jeremaia e 5 ga na kena wase:Enai VTVakaIperiu me vaka na kenai vakarau sa dautekivu ga enai matai ni vosa ka yaca ni vola: 'e yaco vakavei' se 'vu vakavei' [how], vaKirisi na tagi [tears], vakaLatini, na tagi se lele [lamentation] ka vakayagataka talega na VT vakavavalagi, vakaViti, na Lele [Tagi]. Ko Jeremaia na Daunivucu ka talei ni vakayagataka ga na matanivola vakaIperiu e 22 [na ABC, raica na Same 119 e tiko kece kina na matanivola vakaIperiu, na Alefa ki na Tau] me sereka kina na tagi...me vaka nai matai ni wase e 22 na tikina. E rawa mo tovolea mo bulia na serekali ni tagi ogo nei Jeremaia ena 'A ki na Y'. Sa raica ko Jeremaia na vakaloloma kei Jerusalemi ni sa vakarusai, sa raica ka tarai koya talega na vutu ni yalodra kei na yagodra na nonai tokani...sa raica na vakarusai ni Vale ni Soro, na koro ko Jerusalemi kei ira na tamata. Sa yaco na leqa ni bula ni sa kabai ko Jerusalemi, sa sega na kakana, sa ra kania na gone sa qai sucu na tamata se ko ira sa qai vakasucu gone. Sa dua sara na vakaloloma vakaitamera, ka dredre me tukuni vakavosa [wilika na Lele 2:20;4:10; Jeremaia 13:14; 19:9]. Sai tukutuku vakadomobula ogo...sa vaka beka na vakalolomalevu mai Hiroshima se mai Kosovo, se Bosnia se Myanama! Wilika talega na Lelevaki Josaia na Tui ko Jeremaia ena 2 Veigauna 35:25]. E 5 na wase ni lele:1. Matai ni Lele: Lelevaki Jerusalemi me vaka na marama "na goneyalewa kei Jerusalemi" ka vakayagataka na "SHE"...ko Jerusalemi sa vaka na marama; 2. Karua ni Lele: Sa Lelevaki koya ka vakavuna na leqa na Kalou [HE] ni valavalaca na tamata e na totogitaki; 3. Ka Tolu ni Lele: sa baleti Jeremaia na nona lele ka vakayagataka na AU [I]; 4. Ka Va ni Lele sa baleti ira na tani [those, they, theirs]; 5. Ka Lima ni Lele sa lesu tale ko Jeremaia ki na mata

tamata digitaki,' io keda', noda Kalou [WE, US]. Ena vakaogo na wase 1-5: Na leqa sa tara na tamata ena vuku ni nona talaidredre vua na Kalou [goneyalewa ni Jerusalemi [catastrophe-she]; Sa vakavuna na Kalou me saumi kina na ca [The Cause..He, God]; Na Kenai wali o Au [I] ni sa sega ni vakarusai keda vakadua na Kalou sa kaya ga ni sa vakavoui na nona loloma ena veimatata kecega ka sa dei tu ga nida sega ni vaqeyavutaki, ia eda sa vakabulai [3:22-23].Ia ni sega ni veivutuni sa noda na sasa [consequences]. Na ka cecere taudua ga meda cakava, ko ya, na noda kerea vua na Kalou me lomani keda [mercy]...me vakalesui ira nona tamata ki na nodra vanua [restoration]...me vakalesui keda mai na mate ki na bula nida sa veivutuni [repentence first, then life with God...restoration]. Wilika sara vakavinaka na Lele i Jeremaia ka me nomu lele talega....6. Dua na tiki ni vola ena Jeremaia e vola ko Peruki na Vunivola nei Jeremaia. Sa parofita cati ko Jeremaia mai vei ira na tui, kei ira talega na lewe ni vanua, nona vuvale baleta nai vakarau ni nona vosa. Ia, sa dua vei ira na parofita rogo ka mana nona veiqaravi ena mata ni Kalou. Sa parofisaitaka na kau vakabobula ki Papiloni kei na nodra lesu tale mai na kai nona. Ena Jeremaia 29:1ff nai vakasala mera qarava vakavinaka nodrai tavi ena vanua ni veivakabobulataki, ena oti ga e 70 na yabaki [29:10] era sa na lesu tale ka mera vakadeitaka ni tu ga ena i naki ni Kalou na veika sa yaco vei ira...wili gusutaka na 29:11 na tikina totoka. Na Jeremaia 2:19 [wilika] na tikina sa kovuta kece nai naki ni vola kei na veika sa yaco vei Juta kei Isireli kei na koro turaga ko Jeruselemi. E na tokalau kei Jerusalemi e tiko kina na qara vatu ka vakatokai na Qara vatu nei Jeremaia [Jeremiah's Grotto], na vanua ni nona masumasu ena gauna ni nona rarawa, yaluma kei na galili ni tutaudua. Ena qaravatu ogo e no kina na delana ka vakatokai ko Kolikoca ka lauvako kina ko Jisu ena kauveilatai 7. Sa lomani Isireli vakalevu ko Jeremaia, sa tukuna na dina kei na dodonu ni

Kalou. Sa yalataki ena nonai vola na veiyalayalati vou sega ni volai ena vatu me vaka na Vunau e Tini [Lako Yani 20:1ff], ia nai vunau, ko ya ena volai ena yalodra se lomadra [31:31-34], oqo na vakasama cecere sa mai vakatakila ka bulataka ko Jisu Karisito.

I. Jeremaia 31:27-34: I. Na vosa vakatautauvata ni veiyalayalati vou [27-30]. Na nodra vakasama raraba ko ya me beitaka na lewa ni Kalou ena vuku ni nodrai valavalaca na qase. *Sa dina ni na tara na nona bula e dua na tamata na nonai valavalaca e dua tani tale, ia a vakadeitaka na parofita ni tamata yadua ena beitaki ga ena nonai valavalaca. Na taro vinaka me veitalanoataki: A cava beka ko na kaya me ulubale ni nomui valavalaca se vuna nomu qase se ko vakavuna ga?* II. Oti, sa sauma na parofita na ka e kaya na Kalou. Sa vola na Lawa na Kalou ka solia vei Mosese. *Ia na ka vou oqo: sa vola na Kalou na lawa, sega ena vatu [Vunau e Tini], ia ena vola e lomadra na tamata.* Ena Jeremaia 17:1 sa ceuti tu e lomadra na nodrai valavalaca, ia na vunau vou sa mai ceuti se volai e lomadra talega, sa vakaga e dua na veisau vou se sucu vou sa vakavuna na Yalo Tabu. III. Na Veiyalayalati Makawa [Lako Yani 24:12 a volai ena vatu sa voroki mai vei ira ga na tamata, sa qai vakaisosomitaka na veiyalayalati vou. Na veiyalayalati vou oqo sa nodrau ruarua ko Isireli kei Juta. E rua na vakasama bibi [34]: 1. Sa yaco me kila na Kalou na tamata kecega, solia kina nodra bula; 2. Sa bokoci nai valavalaca kecega ni tamata. Ena 38-40 e no kina e rua tale na vakasama bibi: 1. Ena tawa mudu na veiyalayalati Vou oqo; 2. Baleta ni vakadeitaka na Kalou ni bokoca nai valavala ca, sa na tara vou tale se vakavouya na koro ko Jerusalemi. Na vakanuinui ni tara tale ko Jerusalemi, sa yaco me koro turaga ni matanitu cokovata, sa dua ga ko Isireli kei Juta. Ko ya na veivakataucokotaki ni Veiyalayalati Vou. IV. Enai Vola Tabu Vou na tikina oqo sa vakaibalebaletaki ena vakasama vaKarisito: eda kaya ni sai Jisu

Karisito ga na Veiyalayalati Vou [I Koronica 11:25; Iperiu 8: 6,7;-13; 9:15]. Sa veivakurabuitaki oqo ka ni sega walega ni kovuti Isireli kei Juta, sa okati talega kina na kai matanitu tani, koi keda kece. Sa dua na vakasama vou ka talei oqo sa tara na bula yadua [personal] ni sa volai na veiyalayalati vou oqo ena dui lomada yadua ka sega ni vaka na Vunau e Tini ka volai ena vatu, era raica tu yani ka sega ni tiki ni nodra bula, ko ya me tiko e lomadra se yalodra. Sa tawa mudu na veiyalayalati vou oqo; sa baleti keda kece na tamata. Eda sa kacivi na tamata kecega meda dina ena veiyalayalati vou oqo ka veivuke ka veivakadeitaki kina na Yalo Tabu. IV. Sa tu veikeda na vunau vou oqo ka sa bibi kina na veiwekani kei na Kalou [personal relationship with God [raica na Jeremaia 29:11; 32:38-40]]. Eda sa na raica ga na veika e yaco vei Isireli kei Juta ena nodrau kau vakabobula ka vakalesui tale mai; sa dua nai yaloyalo ni Lotu [tamata] e vuravura eda vakabobulataki enai valavalaca ka da sa kacivi lesu mai ena cakacaka i Karisito meda tiki ni Yago i Karisito.

B. B. Nai Vakamacala ni Same: *Sa dauvakayagataka vakalevu ko Jisu na Same ena nona vunau kei na nonai vakavuvuli, baleta ga ni sai vakarau ni nodra bula, ena nodra bula vakavuvale kei na lotu mera dau lagata se cavuta na Same. E 150 na Same era a vakasoqoni vata ena dua na gauna balavu, ka ra dau vakayagataka ena nodra: vakacaucautaka na Kalou, ena nodra vakavinavinaka Vua na Kalou, ena nodra tusanaka na nodra vakabauta, ena nodra tukuna na nodra vakanuinui, ena nodra dui rarawataka na tamata yadua na nodrai valavalaca, kei na Nona Dina tu ga na Kalou ni lomani ira ka dauvukei ira talega. Na uto ni Same sai koya na bibi ni nona vakararavi se vakabauta na Kalou na tamata yadua. Sa vinaka talega meda raica kina na nona tukuna vakadodonu na tamata na nona gagadre se cikecike Vua na Kalou. Na Same sa yaga ena draki ni bula kecega eda kila ka sotava na tamata, meda dauvakayagataka me yaga*

ki na noda bula ni vakabauta kei na bula ena veisiga! II. Ena vuku ni noda dau taleitaka na Same, ena uasivi meda raica na kenai wasewase e 5 ka muria vinaka nai vola e lima nei Mosese sa vakatokai na Penitatuki [Penteteuch-pente-5 teuch- nai vola]. Na veiwasewase sa dusia vakararaba ga na veiulutaga sa vakabibitaki ena veivola e lima. Sa kenai balebale ko ya ni Same: 1. Same 1-41 ena salavata kei Nai Vakatekivu [Genesis]. Me vaka ga na veibuli ni Kalou enai akatekivu, na lutu ni tamata enai valavalaca, ka yalataki na veivueti ni Kalou. E levu na Same ogo e tukuni ni a vola ko Tevita ka sa vakaraitaka na nona vakalougatataki na tamata, nona lutu mai na liga ni Kalou, kei na nona vakabulai mai Vua na Kalou. 2. Same 42- 72, na Lako Yani [Exodus], ea vola ko Tevita me baleti Isireli, sa vakarusai ka vakavoui tale. Sa vakabulai Isireli na Kalou, ka sega ni yaga me vaqara tale edua na sala, mera rai ga Vua na Kalou, sai Koya ga na Sala mera vueti ka vakabulai kina. 3. Same 73-89 sa salavata kei na Vunau ni Soro [Leviticus], ea vola ko Esafa kei ira na nona kawa. Sa vakabibitaki kina na Vale ni Soro, na Nona lagilagi na Kalou, sa cecere ka kaukauwa. Sa na gole kina na tamata me vakabulai ka vakarokorokotaka na Yacana Tabu. 4. Same 90-106, Tiko mai na Lekutu [Numbers], era lewe levu era kainaki ni ra vola ka sa baleta na veiwekani nei Isireli kei na veimatanitu sa wavoliti koya kei na Nona lewa na Kalou na matanitu ko Isireli kei na veivanua kecega era sa vakarorogo ki na nona lewa. 5. Same 107-150 nai Vakarua [Deuteronomy –deut -2, nomy-law] sa kainaki ni a vola ko Tevita ka vakabibitaki kina na Kalou kei na Nona Vosa. Sa levu kina na sere ni veivakacaucautaki, veivakarokorokotaki kei na vakavinavinakataki ni Kalou. E levu na Same ogo era sa volai me lagati ena soKalou, ka sa rawa meda vakayagataka talega meda lagata Vua na Kalou, se meda vola eso nai vakarau ni soKalou me salavata kei na veiSame ogo. 6. Na Same 119 e 176 na tikina se qaqana, na

kena veiwasewase lalai e tekivu ena dua na matanivola vaka Iperiu, mai na Aleph ki na Taw ka rawa me vakatokai me ABC, na Koula ni Vosa ni Kalou Na kenai balebale ko ya taura mada na tikina e 97 - 104 e tekivu kece ena 'M' me buli kina na vosa ka vakaibalebale...e rawa ni ko tovolea ena ABC, e ke na 'M' me tekivu kina nai yatuvosa kece.

I. Same 119:97-104: I. Na Same e tekivu ena matanivola vaka Iperiu na "MEM" se "M" ka tukuni kina na veivosa kece ena veitikina tarava, na 97-104. Na vakasama bibi e koto ka yavu ni bula sai koya ga na kaukauwa ni Vosa. Na Vosa ni Kalou sa vakavulici keda meda vuku se yalomatua...vuku cake mai vei ira noda meca se qase ni vuli era biliga tani na Vosa. Na vuku dina sa uasivi mai na noda binia na veimataqali vuku kece e vuravura; na vuku dina ena lakova se botea rawa na veisau kece ni bula. Ko ira na vuku lelevu ni vuravura kei ira era kila vinaka na bula [experience] e sega ni rawa nida vakatoka nira sa rawata na vuku dina. *Na vuku dina sai koya ga na noda vakadonuya me vakavulici keda ka tuberi keda na Kalou, ko ya na rerevaka na Kalou [not frightened or afraid of God but to fear God, that is, to worship God as holy and just].* II. Ena daumaka me wiliki ka vakasamataki vakayalo na veitikina yadua [raica na 97, 98 kei na 99 ka dikeva na kaukauwa kei na mana ni Vosa kei na kena vakatautauvatataki kei na kamikamica ni oni...sa bolei kina na bula se sa vaka koya na noda gadreva na wilika ka taleitaka na Vosa ni Kalou; ko sa vuku cake mai vei ira na qase baleta ni ko sa taleitaka na Vosa, ko sa biuta na veika ca baleta ni sa vakasalataki iko na Vosa ni Kalou, ko sa sega ni guilecava baleta ni ko sa vakavulici mo nanuma dei na Vosa ni Kalou.

C. Ai Vakamacala me baleti Timoci, nai Vola 1,2:

I. Na cauravou ko Timoci, na tinana ko Unaisi, ka buna ko Loi [II Timoci 1: 5] erau Jiu, ka tamana na kai Kirisi. Ko Timoci, na cauravou vakabauti Jisu Karisito sa vua ni veiqaravi nei Paula ka yaco me tisaipeli nei Paula ena nonai lakolako vakaulotu [Roma 16:21; I Koronica 16:10; Filipai 2:19. Ko Timoci sa vaka ga e luvei Paula [1.2] ka yaco me dua na cauravou e nuitaka ko Paula ena vakatetei ni Tukutuku Vinaka. E talai koya ko Paula me veiqaravi mai Efeso [1:3] ka nakita me bau laki sokovi koya [3:14, 15, 4:13]. Sa volai vei Timoci nai vola, ia sa baleta talega nai vavakoso lotu. Rairai volai mai Roma se Mesatonia se Filipai rauta na 64 AD/ACE ni bera nona kau vakavesu ki Roma ko Paula. Sa vakabibitaka ko Paula ni dodonu me laurai vinaka nai tovo kei nai valavala ni tamata sa digitaki ena cakacaka tabu vaKalou ni veiqaravi. Sa solia ko Paula nai vakasala ni nodra digitaki na vakaitutu ena lotu: talatala qase [3:1-7]; tuirara se dauveiqaravi [3:8-13] kei nai liuliu: qase, dauvunau, nai vakavuvuli [5:17-20]. Na tamata lotu vaKarisito me tamata daumasu, me masulaki ira na tamata kecega ka me nanuma na tikina bibi ogo: “Sa duabau ga na Kalou, ka sa duabau ga na dauveisorovaki ena maliwa ni Kalou kei na tamata, na tamata o Karisito Jisu [2:5 FNV]. Nai II Timoci, nai tomani ni I Timoci, ia na kena ogo sa vosa vakadoudou sara vei Timoci me vaka ga na luvena ka dau nanumi koya ena nona masu [1,2,3] baleta ga ni naki bibi nei Paula me yaco ko Timoci me dua na sotia yalodina, yaloqaqa nei Jisu Karisito ka me vorata kece na gasauvidi kecega ni tevoru kei na veivakatovolei [2:1,3]. Sa macala ni voleka sara ko Paula vei rau na tinai Timoci kei na buna ka cavuta na yacadrau ruarua ka rau dau masulaki Timoci talega ka ni ko i rau ga a vukei Timoci me cauravou lotu dina vaKarisito. Sa veivakasalataki ko Paula me vuli talega mai vei ira na cauravou era sa lutu mai na nodra vakabauta ena vuku ni veitemaki ni vuravura [2:2-26; 3:1-9], ko koya ga me tudei sara vei Karisito. Me

gumatua tikoga na vunautaka nai tukutuku Vinaka ka sa tikina bibi me tudei kina, ia me qarauni koya mai vei ira na qase nivuli vakailasu ka duidui na veika era vunautaka mai nai vakavuvuli e vakatavulici Timoci kina ka vakakina ko Taito. Sa kila ko Paula ni sa roro mai na gauna ni nona lako yani vua na Kalou, ena nona mate vakayago, ia sa vakabauta ni sa na mate yani ena nona vakabauti Jisu ka vakadeitaka vei Timoci me dei tikoga ena vakabauta ko ya [4:6-8] ‘Ke vaka eda mate vata kei Karisito eda na bula vata kaya, Ke vaka eda sega ni soro koso, eda na vakaisalataki vaka kei Koya [Jisu Karisito]’.

C. II Timoci 3:14-17; 4:1-5:

I. Ena macawa sa oti eda raica kina nai vakasala nei Paula me ‘NANUMI JISU KARISITO’ [FNV] ‘remember Jesus Christ’ [t.8] e sotava na veika dredre, mate tucake tale, vakadamurumuri koya ga. Eke sa kaya tale ko Paula me lako tani mai nai vakavuvuli cala, ko ya ni ko Jisu e Kalou ga ka sega ni mai tamata. Eke sa tomana ko Paula ni kaya ni sa levu nai vakavuvuli lasu sa rawa me coriti kina nona vakasama na cauravou ko Timoci, ia sa vakasalataki koya ko Paula me tudei enai vakavuvuli e vakatavulici kina mai na nona gone. Me tudei enai vakavuvuli mai na Vosa ni Kalou [vakai VT] sa dusimaki vua, me kua ni vakuria. Ko Timoci e dua e luve ni vakabauta se kawa ni vakabauta [second generation Christian], sega ni veisau ena vunau vovou eso ena nodra veivakalotutaki eso se vosa ni veisiwati, ia me tudei ga ena veivakavulici e vale mai vei buna ko Loi kei Unaisi na tinana. II. Ena gauna nei Timoci nai VT sai koya nai VTM [Torah], sa veivakavulici, veivakadodonutaki ki na sala dodonu. Nai VT sa sega ni talanoa se tukuni, same se sere, ia edua nai vola sa no kina na Vosa ni Kalou. Na Yalo Tabu ga sa vakaraitaka nai balebale dodonu ni nona Vosa me kila ka vakabauta na tamata. *Nai VT sa ceguva na Kalou ni tu kina nona*

Vosa, dina ga ni ra vola na tamata ka ra vakauqeti [inspired by God to write]. Ko Paula a vakauqeti [inspired] ka vaka kina koi rau na buna kei na tinana me yaco kina me vakabauti Jisu Karisito ga me rawa kina vua [Timoci] na bula ka vuku ena vakabauta. Ni sa vakabauta, sa dodonu me vua nona bula me tamata dau caka vinaka. III. Sa vakaroti Timoci ko Paula me vunautaka vakadodonu nai Tukutuku Vinaka, na kena e vakatavulici koya kina. Sai lesilesi ni tamata vakabauta me kua ni madualaki Jisu, ia me tukuni Jisu ena sala kece ga e rawa: vunautaka, vakatavuvulitaka, veituberi, talanoataka, ka bulataka ena veisiga. Sa bibi na vakavakarau tu ena veigauna kece me tukuni Jisu, ni tu na gauna [opportunities] vakayagataka sara, ka tukuni Jisu...mo veivakadodonutaki, veivunauci ka veivakayaloqaqataki. Veitalia ga na kena vutu se ko na vakacacani se vakamaduataki kina, sa dodonu ga me tau na Vosa ni Kalou ka sai vakaraitaki ni nomu vakarorogo vua na Kalou sega vua na tamata. Sa bibi sara na yalomatua vakayalo, ka dei tu ena veigauna kece, mo kua ni yavalati vakarawarawa. Mo yadra tiko ka tu vakarau ena veigauna kecega, kua na moce! Me vunautaki tikoga na yacai Jisu ka me ra yaco na tamata me veisau ka vakabauti Jisu...oqori na cakacaka yakadaubuli tisaipeli [make disciples], veivakatisaipelitaki [buli gonevuli nei Jisu], dauveivakalotutaki [evangelise], nai VT Vaka Viti e kaya ‘talatala’[5, SFV-Standard Fijian Version] se ‘dauveiqaravi’ [5 NFV].

D. Ai Vakamacala me baleta na Kosipeli nei Luke kei na Cakacaka:

A. Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na vuniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria.

Na Kosipeli nei Luke, e dua vei iratou na Kosipeli suivata [synoptic]: Maciu, Marika kei Luke; eratou kauta mai nai vurevure ni nodratoui tukutuku ena vanua vata. Ogo na vuna e tautauvata kina e so na nodratoui talanoa, ia sa koto ga na nodratou dui naki. Sa tiko e so nai tukutuku volai ena gauna ko ya, ia ko Luke e gadreva me vola e dua nai tukutuku tuvani vakamatau mai nai tekitekivu [an orderly narrative or history] ni bula, cakacaka nei Jisu [Gospel-Kosipeli mai na vosa vakavavalagi makawa na 'god-good+ spell-'tale' or 'news', e vu mai na vosa vaKirisiki na 'euangelion': 'eu' good + angelion-message]. Na Kosipeli nei Luke sa dusia na sucu, bula, cakacaka, na mate kei na tucake tale i Jisu. Ko Luke, na Kosipeli ni soro, ko Jisu na nodai soro, ko koya sa voroka na bai kecega ni veivakaduiduitaki ka vakaduavatataki keda, na Jiu kei na kai matanitu tani, na tagane kei na yalewa, ko ira na tamata savasava kei keda edai valavalaca. Ko Jisu Karisito nai Vakabula kei vuravura; na Kosipeli nei Luke sa baleti vuravura raraba. Nai karua ni vola nei Luke na Nodra Cakacaka nai Apositolo, sa dusia na cakacaka ni Yalo Tabu me tukuni Jisu e vuravura taucoko Eso era kaya ni dodonu me yaca ni vola ga na 'Cakacaka ni Yalo Tabu'. Nai vola na Cakacaka [Acts] sa tomana kina na cakacaka veivakurabuitaki ni Yalo Tabu ena nodra bula na vakabauta kei na kena tukuni nai tukutuku vinaka ni veivakabulai, veivagalalataki vakayalo ka vakayago sa mai vakayacora ko Jisu kei ira na muri Jisu. Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff].

B. Meda raici Luke/Cakacaka kei Maciu, Marika kei Joni: E vica na tikina bibi meda kila taumada:

1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa

baleti vuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Sega ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Sega ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na ‘Jisu’ dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena

yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakaugeti ka veilauti me yaga ena noda bula ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.

I. Luke 18:1-8: I. Oqo e dua tale na vosavakatautauvata nei Jisu, na kena oqo sa no sara ga e na tikina 1 nai naki ni talanoa, ko ya meda masu tikoga ka kakua sara ni vakacauoca se soro koso...masu tikoga ena siga kei na bogi. Taumada meda raica mada na nona vakayagataka na ‘yada’ ko Jisu. Ko ira na yada kei na luve ni yali era tamata vakaloloma sara ka kauwaitaki sara enai VTM kei VTV ni dodonu ga mera kauwaitaki ka maroroi [raica na Lako Yani 22: 22-24; Aisea 1:17; I Timoci 5:3; Jemesa 1:27]. Sa vakayagataka ko Jisu ena vosa vakatautauvata oqo e dua na yada, sega ni dua na Farisi se vunivola, e dua e rogo se tu vinaka, ia e dua ga e malumalumu ka dravudravua me laki kerekere se laki cikeva me soli vua na nona dodonu. II. Ko koya, e sega ni vakacauoca se tiko vakadua ni sega ni yaco na lomana, ia sa cike tikoga me yacova ni sa rawa na ka e gadreva mai vua na turaga ni lewa sega ni rerevaka na Kalou se dokai ira na tamata. Sa sosa mai na turaga ni lewa na vakarogoci koya, sa nanuma e lomana me vakayacora na ka e kerea na yada. Na vuna, me kua ni vakasosataki koya tale. III. Tikina 1:... “ni sa dodonu me daumasu tiko ka kakua ni ceguoca” nai naki ni vosa vakatautauvata oqo sa kenai balebale ga na cike se masu ena veigauna kecega ‘siga kei na bogi [t.7], ko ya me soli vua na Kalou na noda gagadre ena veigauna kece sara ni noda bula, ka vakabauta

ni na yaco na lewa ni Kalou. Ni da bula ena vakabauta, meda kua ni yalolailai se lomaqa. Meda vakabauta ni lewa ga na Kalou na ka e veiganiti kei keda na gauna me solia kina na ka eda kerea: ena so na gauna ena kaya meda wawa mada, se kaya ni sega ni rauti keda na ka eda kerea tiko. Meda kaya tikoga, “Lomamuni me yaco ga.” V. *Me vaka ni a qai lomasoli na turaga ni lewa tawa dodonu me solia na ka e gadreva na yada, ena sega li ni na lomasoli na Kalou ko koya e yalododonu me vakayacora na noda kerekere keca “dautagi tikoga vua ena siga kei na bogi”[t.7]? Io, na kenai sau!* Ni da kila ka vakabauta ni lomani keda na Kalou, ena solia dina na veika eda kerea vua ena vakabauta. Me kua sara na vakacauoca ena masu baleta ni rawa ni da oca se soro koso ni sa balavu na wawa me qai lako mai na Luve ni Tamata [Jisu]. **E da sa vakabauta ka kila tiko ni Kalou oqo e dau rogo masu, ena so na gauna ena ‘vakaio’, so na gauna ena ‘vakasega’, so na gauna ena kaya ‘mo wawa mada’, so na gauna ena raica na Kalou ni sega ni ganiti iko na veika ko kerea...ni yaco ga na loma ni Kalou, sega ni dui lomada [our needs are God’s concern, not what we want], sa na vinaka tikoga vei keda; sa tu vua na Vuku, vakarorogo ga Vua ena daumaka kina ka toso vinaka kina na bula ena veigauna kecega.**

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]:A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31.C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lautu iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu.Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na “a” “b” “c” lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: “Au a lako!” [past], “au sa lako!” [present] kei “au na lako!” [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature].K.Ia sa dei tu ni oqo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa.L. Sa kena gauna oqo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu , mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M.Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu

vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N.Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.

VEIKAUWAITAKI: A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo